

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः ॥

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननपज्यमभ्यजयन्
यद्विष्णुक्रमान्क्रमते विष्णुरेव भूत्वा यजमानश्छन्दोभिरिमाल्लोक
जयति विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी
त्रैष्टुभमन्तरिख्यम् जागती द्यौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाल्लोका
यथापूर्वमभि जयति प्रजापतिरग्निमसृजत सौ-
ऽस्मात्सृष्टः ॥ १ ॥

पराङ्मतेतयान्वैदक्रन्ददिति तया वै सौऽग्नेः प्रियं
धामावारुन्द्ध यदेतामन्वाहाग्नेरेवैतया प्रियं धामाव रुन्द्ध
ईश्वरो वा एष पराङ्मदघो यो विष्णुक्रमान्क्रमते चतसृभिरा
वर्तते चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया
तनूः प्रियामेवास्य तनुवमभि ॥ २ ॥

पर्यावर्तते दखिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु
पर्यावर्तते तस्मादखिणोऽर्ध आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो

आदित्यस्यैवावृतमनुं पर्यावर्तते शुनःशेषमार्जीगर्तिं वरुणो-
ऽगृह्णात्स एतां वारुणीमपश्यत्तया वै स आत्मानं
वरुणपाशादमुश्चद्वरुणो वा एतं गृह्णाति य उखाम्प्रतिमुश्चत्
उदुत्तमं वरुण पाशमस्मदित्याहात्मानमेवैतया ॥ ३ ॥

वरुणपाशान्मुश्चत्या त्वाहार्षमित्याहा ह्येनं हरति
ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिरित्याह प्रतिष्ठित्यै विशंस्त्वा सर्वा
वाञ्छन्त्वित्याह विशैवेनं समर्थयत्यस्मिन्नाष्ट्रमधि श्रयेत्याह
राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमर्क्यं कामयेत राष्ट्रं स्यादिति तम्मनसा
ध्यायेद्राष्ट्रमेव भवति ॥ ४ ॥

अग्रे बृहन्नुषसामूर्ध्वो अस्थादित्याहाग्रमेवैनं समानानां
करोति निर्जग्मिवान्तमस इत्याह तम एवास्मादप हन्ति
ज्योतिषागादित्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति चतसृभिः
सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेवातिछन्दसोत्तमया
वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्ष्मेवैनं समानानां
करोति सद्वती ॥ ५ ॥

भवति सत्त्वमेवैनं गमयति वाथ्सप्रेणोप तिष्ठत एतेन
वै वथ्सप्रीर्भालन्दनोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्द्वाग्नेरेवैतेन प्रियं

धामाव॑ रु॒द्ध ए॒काद॒श॒भ॒वत्ये॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑ दधाति
स्तोमे॑न॒ वै दे॒वा अ॒स्मि॒ल्लो॒क आ॑र्ध्रुव॒च्छन्दा॑भिर॒मुष्मि॑न्स्तोम॑स्येव
खलु॒ वा ए॒तद्रूपं॑ यद्वा॑त्स॒प्रम्य॑द्वा॑त्स॒प्रेणो॑पतिष्ठते॥६॥

इ॒ममे॒व तेन॑ लो॒कम॒भि ज॑यति यद्वि॑ष्णुक्र॒मान्क्रम॑ते-
ऽमुमे॒व तैर्लो॒कम॒भि ज॑यति पूर्वे॒द्युः प्र॑ क्रा॒मत्यु॑त्तरे॒द्युरु॑प॒
तिष्ठ॑ते तस्मा॒द्योगे॑ऽन्यासा॑ प्र॒जाना॑म्मनः॒ ख्वेमे॑-
ऽन्यासा॑न्तस्मा॑द्यायाव॒रः ख्वे॑म्यस्येशे॒ तस्मा॑द्यायाव॒रः
ख्वे॑म्यम॒ध्यव॑स्यति मु॒ष्टी क॑रोति॒ वाचं॑ यच्छति॒ यज्ञ॑स्य
धृत्यै॑॥७॥

सृष्टो३ऽभ्येतया भवति सद्धृत्युपतिष्ठते द्विचत्वारि९शच्च॥१॥ [१]

अन्न॑प॒तेऽन्न॑स्य नो दे॒हीत्या॑हा॒ग्निर्वा॑ अन्न॑पतिः स ए॒वास्मा॑
अन्न॑म्प्र यच्छत्यनमी॒वस्य॑ शु॒ष्मिण॒ इत्या॑हाय॒क्ष्मस्येति॑
वावै॑तदा॒ह प्र॑ प्र॒दा॒तारं॑ तारिष॒ ऊर्जं॑ नो धेहि द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पद॑
इत्या॑हा॒शिष॑मे॒वैता॑मा शा॒स्त उ॒दु त्वा॒ विश्वे॑ दे॒वा इत्या॑ह
प्रा॒णा वै विश्वे॑ दे॒वाः॥८॥

प्रा॒णैरे॒वैन॑मुद्यच्छतेऽग्ने॒ भर॑न्तु चित्ति॑भिरित्या॒ह यस्मा॑ ए॒वैनं॑
चि॒त्तायो॒द्यच्छ॑ते तेनै॒वैन॑९ सम॑र्धयति चत॒सृभि॑रा सा॒दय॑ति

चत्वारि छन्दांसि छन्दाभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्ष्म वा
 एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्ष्मैवैनं समानानां करोति
 सद्धती भवति सत्त्वमेवैनं गमयति प्रेदग्ने ज्योतिष्मान्॥९॥

याहीत्याहु ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तनुवा वा एष
 हिनस्ति यं हिनस्ति मा हिंसीस्तनुवा प्रजा इत्याहु
 प्रजाभ्य एवैनं शमयति रख्यांसि वा एतद्यज्ञं
 संचन्ते यदनं उथ्सर्जत्यक्रन्ददित्यन्वाहु रख्यंसामपहत्या
 अनसा वहन्त्यपचितिमेवास्मिन्दधाति तस्मादनस्वी च रथी
 चातिथीनामपचिततमौ॥१०॥

अपचितिमान्भवति य एवं वेद समिधाऽग्निं दुवस्यतेति
 घृतानुषिक्तामवसिते समिधमा दधाति यथातिथय आगताय
 सर्पिष्वदातिथ्यं क्रियते तादृगेव तद्गायत्रिया ब्राह्मणस्य
 गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभां राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्योऽप्सु
 भस्म प्र वैशयत्यप्सु योनिर्वा अग्निः स्वामेवैनं योनिं गमयति
 तिसृभिः प्र वैशयति त्रिवृद्वै॥११॥

अग्निर्यावानेवाग्निस्तम्प्रतिष्ठां गमयति परा वा एषोऽग्निं
 वपति योऽप्सु भस्म प्रवेशयति ज्योतिष्मतीभ्यामव

दधाति॒ ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधाति॒ द्वाभ्या॑म्प्रति॒ष्ठित्यै॑ परा॒
वा ए॒ष प्र॒जाम्प॒शून् व॑पति॒ योऽप्सु॑ भस्मं प्रवे॒शय॑ति॒
पुन॑रू॒र्जा स॒ह र॒ज्येति॑ पुन॑रु॒दैति॑ प्र॒जामे॒व प॒शूना॒त्मन्ध॑त्ते
पुन॑स्त्वादित्याः॥१२॥

रु॒द्रा वस॑वः॒ समि॑न्धता॒मित्या॑हैता वा ए॒तं दे॒वता॒ अग्रे॑
समै॑न्धत॒ ताभि॑रे॒वैन॑ꣳ समि॑न्द्वे बो॒धा स बो॒धीत्यु॑प॒ तिष्ठ॑ते
बो॒धय॑त्ये॒वैन॑न्तस्मा॑त्सु॒प्त्वा प्र॒जाः प्र बु॑ध्यन्ते यथा॒स्थान॑मुप॒
तिष्ठ॑ते॒ तस्मा॑द्यथा॒स्थान॑म्प॒शवः॒ पुन॑रेत्योप॒ तिष्ठ॑न्ते॥१३॥

वै विश्वे देवा ज्योतिष्मानपचिततमौ त्रिवृद्धा आदित्या द्विचत्वारिंशच्च॥२॥ — [२]

याव॑ती॒ वै पृ॑थि॒वी तस्यै॑ य॒म आधि॑पत्य॒म्परी॑याय॒ यो वै य॒मं
दे॒वय॑ज॒नम॒स्या अनि॑र्याच्या॒ग्निं चि॑नुते॒ यमा॑यै॒नꣳ स चि॑नुते-
ऽपे॑तेत्य॒ध्यव॑साययति॒ यममे॒व दे॒वय॑ज॒नम॒स्यै नि॑र्याच्या॒त्मने॑-
ऽग्निं चि॑नुत॒ इष्व॑ग्रेण॒ वा अ॒स्या अना॑मृतमिच्छन्तो॒ नावि॑न्दन्ते
दे॒वा ए॒तद्य॑जु॒रप॑श्यन्नपे॒तेति॑ यदे॒तेना॑ध्यवसाययति॥१४॥

अना॑मृत ए॒वाग्निं चि॑नुत॒ उद्ध॑न्ति॒ यदे॒वास्या॑ अमे॒ध्यं
तदप॑ हन्त्य॒पोऽवो॑र॒खति॑ शान्त्यै॒ सिक॑ता॒ नि व॑पत्येतद्वा
अ॒ग्रेवै॑श्वान॒रस्य॑ रू॒पꣳ रू॒पेणै॒व वै॑श्वान॒रम॑व॒ रुन्ध॑ ऊषा॒न्नि

वपति पुष्टिर्वा एषा प्रजननं यदूषाः पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निं
चिनुतेऽथो संज्ञानं एव संज्ञानं ॥ १५ ॥

पशूनां यदूषा द्यावापृथिवी सहास्तान्ते वियती
अब्रूतामस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति यदमुष्या यज्ञियमासीत्तदस्य
ऊषां अभवन् यदस्या यज्ञियमासीत्तदमुष्यामदधात्तददश्चन्द्रमसि
कृष्णामूषां निवपन्नदो ध्यायेद्द्यावापृथिव्योरेव यज्ञियेऽग्निं
चिनुतेऽयं सो अग्निरिति विश्वामित्रस्य ॥ १६ ॥

सूक्तम्भवत्येतेन वै विश्वामित्रोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्द्वाग्नेरेवैते
प्रियं धामाव रुन्दे छन्दोभिर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायश्चतस्रः
प्राचीरुप दधाति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव तद्यजमानः
सुवर्गं लोकमेति तेषां सुवर्गं लोकं यतां दिशः समं वीयन्त
ते द्वे पुरस्तात्समीची उपादधतु द्वे ॥ १७ ॥

पश्चात्समीची ताभिर्वै ते दिशोऽष्टहन् यद्वे
पुरस्तात्समीची उपदधाति द्वे पश्चात्समीची दिशां विधृत्या
अथो पशवो वै छन्दांसि पशूनेवास्मै समीचो दधात्यष्टावुप
दधात्यष्टार्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तं चिनुते-
ऽष्टावुप दधात्यष्टार्षरा गायत्री गायत्री सुवर्गं लोकमञ्जसा

वेद सुवर्गस्य लोकस्य ॥१८॥

प्रज्ञात्यै त्रयोदश लोकम्पृणा उप दधात्येकविंशतिः
सम्पद्यन्ते प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रतिष्ठा गार्हपत्य
एकविंशस्यैव प्रतिष्ठां गार्हपत्यमनु प्रति तिष्ठति प्रत्यग्निं
चिक्यान्स्तिष्ठति य एवं वेद पञ्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं
चिन्वानः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशवो यज्ञमेव पशूनव रुन्दे
त्रिचितीकं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रय इमे लोका एष्वेव
लोकेषु ॥१९॥

प्रति तिष्ठत्येकचितीकं चिन्वीत तृतीयं चिन्वान एकधा
वै सुवर्गो लोक एकवृतैव सुवर्गं लोकमेति पुरीषेणाभ्यूहति
तस्मान्मासेनास्थि छन्नन्न दुश्चर्मा भवति य एवं वेद पञ्च
चितयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषैरभ्यूहति दश सम्पद्यन्ते
दशाख्वरा विराडन्न विराड्विराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति ॥२०॥

अद्धवसाययति ह्येतद्विश्वमित्रस्यादधत् द्वे लोकस्य लोकेषु सप्तचत्वारिंशच्च ॥३॥-[३]

वि वा एतौ द्विषाते यश्च पुराग्निर्यश्चोखायाः समितमिति
चतसृभिः सं नि वपति चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि
खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवनौ तनुवा सः शास्ति

समित्तमित्याहु तस्माद्ब्रह्मणा ख्यत्र९ समेति यत्संन्युष्य
विहरति तस्माद्ब्रह्मणा ख्यत्र व्येत्युत्तुभिः॥२१॥

वा एतं दीर्खयन्ति स ऋतुभिरेव विमुच्यो मातेव
पुत्रम्पृथिवी पुरीष्यमित्याहुर्तुभिरेवेन दीर्खयित्वर्तुभिर्वि
मुञ्चति वैश्वानर्या शिक्यमा दत्ते स्वदयत्येवेनैर्ऋतीः
कृष्णास्तिस्त्रस्तुषपक्का भवन्ति निर्ऋत्यै वा एतद्भागधेयं
यत्तुषा निर्ऋत्यै रूपं कृष्ण९ रूपेणैव निर्ऋतिं निरवदयत
इमां दिशं यन्त्येषा॥२२॥

वै निर्ऋत्यै दिक्स्वायामेव दिशि निर्ऋतिं निरवदयते
स्वकृत इरिण उप दधाति प्रदरे वैतद्वै निर्ऋत्या आयतन९
स्व एवायतने निर्ऋतिं निरवदयते शिक्यमभ्युप दधाति
नैर्ऋतो वै पाशः साख्यादेवेन निर्ऋतिपाशान्मुञ्चति
तिस्र उप दधाति त्रेधाविहितो वै पुरुषो यावानेव
पुरुषस्तस्मान्निर्ऋतिमव यजते पराचीरुप॥२३॥

दधाति पराचीमेवास्मान्निर्ऋतिम्प्र णुदतेऽप्रतीख्यमा
यन्ति निर्ऋत्या अन्तर्हित्यै मार्जयित्वोप तिष्ठन्ते मेध्यत्वाय
गार्हपत्यमुप तिष्ठन्ते निर्ऋतिलोक एव चरित्वा पूता

दे॒वल॒ोकमु॒पाव॑र्तन्त॒ एक॒योप॑ तिष्ठन्त॒ एक॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑
दध॑ति नि॒वेश॑नः॒ संग॑म॒नो व॑सू॒नामि॒त्याह॑ प्र॒जा वै प॒शवो॑
वसु॑ प्र॒जयै॒वैन॑म्प॒शुभिः॑ स॒मर्ध॑यन्ति॥२४॥

ऋतुभिरेषा पराचीरुपाष्टाचत्वारिंशच्च॥४॥ [४]

पुरु॒षमा॒त्रेण॑ वि मि॑मी॒ते य॒ज्ञेन॑ वै पुरु॒षः स॒म्मि॑तो
यज्ञ॑प॒रुषै॒वैनं॑ वि मि॑मी॒ते यावा॑न्पुरु॒ष ऊ॒र्ध्वबा॑हु॒स्तावा॑न्भव॒-
त्ये॒ताव॑द्वै पुरु॒षे वी॒र्यं॑ वी॒र्ये॑णै॒वैनं॑ वि मि॑मी॒ते प॒रुषी॑ भ॒वति॑
न ह्य॑प॒रुषः॑ प॒तितु॑म॒रुह॑त्य॒रन्नि॑ना॒ प॒रुषौ॑ द्राघी॒याः सौ॑
भव॑त॒स्तस्मा॑त्प॒रुषप्र॑वया॒ऽसि॒ वया॑ऽसि॒ व्याम॑मा॒त्रौ प॒रुषौ॑
च पु॒च्छं च॑ भवत्ये॒ताव॑द्वै पुरु॒षे वी॒र्यम्॑॥२५॥

वी॒र्यस॑म्मि॒तो वेणु॑ना॒ वि मि॑मी॒त आग्ने॑यो वै वेणुः॑
सयो॑नि॒त्वाय॑ यजु॑षा यु॒नक्ति॑ यजु॑षा कृष॑ति॒ व्यावृ॑त्यै षड्ग॒वेन॑
कृष॑ति॒ षड्वा॑ ऋ॒तवं॑ ऋ॒तुभि॑रे॒वैनं॑ कृष॑ति॒ यद्वा॑द॒शग॒वेन॑
सं॒वत्स॑रेणै॒वेयं॑ वा अ॒ग्नेर॑ति॒दाहा॑द॒बिभे॑त्सै॒तद्वि॑गुणम॑पश्यत्कृष्टं
चाकृष्टं च॒ ततो॑ वा इ॒मां ना॒त्यद॑ह॒द्यत्कृष्टं॑ चाकृष्टं च॥२६॥

भव॑त्य॒स्या अ॒न॒ति॒दाहा॑य द्विगुणं॒ त्वा अ॒ग्निमु॑द्यन्तुम॒रुह॑तीत्याह
चाकृष्टं च॒ भव॑त्य॒ग्नेरु॑द्य॒त्या ए॒ताव॑न्तो॒ वै प॒शवो॑ द्वि॒पाद॑श्च॒

चतुष्पादश्च तान् यत्प्राचं उथ्सृजेद्रुद्रायापि दध्याद्यद्विष्टिणा
पितृभ्यो नि ध्रुवेद्यत्प्रतीचो रख्यांसि हन्युरुदीच
उथ्सृजत्येषा वै देवमनुष्याणां शान्ता दिक्॥२७॥

तामेवैनाननूथ्सृजत्यथो खल्विमां दिशमुथ्सृजत्यसौ
वा आदित्यः प्राणः प्राणमेवैनाननूथ्सृजति दक्षिणा
पर्यावर्तन्ते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तन्ते तस्माद्विष्टिणोऽर्ध
आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तन्ते
तस्मात्परांश्चः पशवो वि तिष्ठन्ते प्रत्यश्च आ वर्तन्ते
तिस्रस्तिस्त्रः सीताः॥२८॥

कृषति त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयत्योषधीर्वपति
ब्रह्मणान्नमवं रुद्धेऽर्केऽर्कश्चीयते चतुर्दशभिर्वपति सप्त
ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्या उभयीषामवरुद्ध्या अन्नस्यान्नस्य
वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ कृष्टे वपति कृष्टे ह्योषधयः
प्रतितिष्ठन्त्यनुसीतं वपति प्रजात्यै द्वादशसु सीतासु वपति
द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरेणैवास्मा अन्नम्पचति
यदग्निचित्॥२९॥

अनवरुद्धस्याश्जीयादवरुद्धेन व्यृद्धेत ये वनस्पतीनाम्फलग्र

ऽपि प्रोख्सेद॑न॒वरुद्ध॑स्याव॒रुद्धौ दि॒ग्भ्यो लो॒ष्टान्त्सम॑स्यति
 दि॒शामे॒व वी॒र्य॑मव॒रुध्य॑ दि॒शां वी॒र्ये॑ऽग्निं चि॑नुते यं द्वि॒ष्ट्याद्यत्र॑
 स स्यात्तस्यै॑ दि॒शो लो॒ष्टमा ह॑रेदि॒षमूर्ज॑म॒हमि॑त आ
 द॑द इती॒षमे॒वोर्जं॑ तस्यै॑ दि॒शोऽव॑ रु॒द्धे र॒खोर्धु॑को भवति
 यस्तस्यां॑ दि॒शि भव॑त्युत्तरवे॒दिमुप॑ वपत्युत्तरवे॒द्याः
 ह्य॑ग्निश्ची॒यतेऽथो॑ प॒शवो॑ वा उ॒त्तरवे॑दिः प॒शूने॒वाव॑ रु॒द्धेऽथो॑
 यज्ञ॑प॒रुषोऽन॑न्तरित्यै॥ ३० ॥

च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं यत्कृष्टश्चाकृष्टश्च दिख्यतां अग्निचिदव पञ्चविंशतिश्च॥५॥ [५]

अ॒ग्ने तव॑ श्रवो॒ वय॑ इति॒ सि॒कंता॒ नि व॑पत्येतद्वा
 अ॒ग्नेर्वै॑श्वा॒नर॒स्य॑ सू॒क्तः॑ सू॒क्तेनै॒व वै॑श्वा॒नर॒मव॑ रु॒द्धे ष॒ड्भिर्नि॑
 व॑पति ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑ सं व॒त्स॒रः सं॑व॒त्स॒रोऽग्निर्वै॑श्वा॒नरः
 सा॒ख्यादे॒व वै॑श्वा॒नर॒मव॑ रु॒द्धे स॒मुद्रं॑ वै ना॒मैतच्छ॑न्दः
 स॒मुद्र॑मनु॒ प्र॒जाः प्र॑ जा॒यन्ते॒ यदे॒तेन॑ सि॒कंता॒ नि॒वप॑ति
 प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑ना॒येन्द्रः॑ ॥ ३१ ॥

वृ॒त्राय॑ वज्र॒म्प्राह॑र॒त्स त्रे॒धा व्य॑भव॒त्स्फ्य॑स्तृ॒तीयः॑
 रथ॑स्तृ॒तीयं॑ यू॒पस्तृ॒तीयं॑ ये॒ऽन्तःश॑रा अशी॒र्यन्त॑ ताः
 शर्क॑रा अभव॒न्तच्छ॑र्कराणां॑ शर्क॑र॒त्वं वज्रो॑ वै शर्क॑राः

पशुरग्निर्यच्छर्कराभिरग्निम्परिमिनोति वज्रेणैवास्मै पशूनपरि
गृह्णाति तस्माद्वज्रेण पशवः परिगृहीतास्तस्मात्स्थेयानस्थेयसो
नोप हरते त्रिसप्ताभिः ॥ ३२ ॥

पशुकामस्य परि मिनुयात्सप्त वै शीर्षण्याः प्राणाः
प्राणाः पशवः प्राणैरेवास्मै पशूनव रुद्धे त्रिणवाभि-
भ्रातृव्यवतस्त्रिवृतमेव वज्रं सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्र हरति
स्तृत्या अपरिमिताभिः परि मिनुयादपरिमितस्यावरुद्धौ यं
कामयेतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्य शर्कराः सिकंता
व्यूहेदपरिगृहीत एवास्य विषूचीनं रेतः परा सिञ्चत्यपशुरेव
भवति ॥ ३३ ॥

यं कामयेत पशुमान्त्स्यादिति परिमित्य तस्य शर्कराः
सिकंता व्यूहेत्परिगृहीत एवास्मै समीचीनं रेतः सिञ्चति
पशुमानेव भवति सौम्या व्यूहति सोमो वै रेतोधा रेत एव
तद्धधाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभा
राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्यः शं युम्बारहस्पत्यम्मेधो
नोपानमत्सौऽग्निम्प्राविशत् ॥ ३४ ॥

सौऽग्नेः कृष्णो रूपं कृत्वोदायत् सोऽश्वम्प्राविशत्सो-

ऽश्वस्यावान्तरशफोऽभवद्यदश्वमाक्रमयति य एव मेधो-
 ऽश्वम्प्राविशत्तमेवाव रुन्दे प्रजापतिनाग्निश्चेतव्य इत्याहुः
 प्राजापत्योऽश्वो यदश्वमाक्रमयति प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते
 पुष्करपर्णमुप दधाति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णं
 सयोनिमेवाग्निं चिनुतेऽपाम्पृष्ठमसीत्युप दधात्यपां वा
 एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णं रूपेणैवैनदुप दधाति॥३५॥

इन्द्रः पशुकामस्य भवत्यविश्वस्योनिं विश्वतिश्च॥६॥ [६]

ब्रह्म जज्ञानमिति रुक्ममुप दधाति ब्रह्ममुखा वै प्रजापतिः
 प्रजा असृजत ब्रह्ममुखा एव तत्प्रजा यजमानः सृजते ब्रह्म
 जज्ञानमित्याहु तस्माद्ब्राह्मणो मुख्यो मुख्यो भवति य एवं वेद
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति न पृथिव्यां नान्तरिक्षे न दिव्यग्निश्चेतव्य
 इति यत्पृथिव्यां चिन्वीत पृथिवीं शुचार्पयेन्नोषधयो न
 वनस्पतयः॥३६॥

प्र जायेरन् यदन्तरिक्षे चिन्वीतान्तरिक्षं शुचार्पयेन्न
 वयांसि प्र जायेरन् यद्विवि चिन्वीत दिवं शुचार्पयेन्न
 पर्जन्यो वर्षेद्रुक्ममुप दधात्यमृतं वै हिरण्यममृत एवाग्निं
 चिनुते प्रजातै हिरण्यम्पुरुषमुप दधाति यजमानलोकस्य

विधृत्यै यदिष्टकाया आतृण्णमनूपदध्यात्पशूनां च
यजमानस्य च प्राणमपि दध्याद्वर्षिणतः॥३७॥

प्राश्चमुपं दधाति दाधारं यजमानलोकत्र पशूनां
च यजमानस्य च प्राणमपि दधात्यथो खल्विष्टकाया
आतृण्णमनूपं दधाति प्राणानामुत्सृष्ट्यै द्रप्सश्चस्कन्देत्यभि
मृशति होत्रास्वेवैनम्प्रतिं ष्ठापयति सुचावुपं दधात्याज्यस्य
पूर्णां कार्ष्ण्यमयीं दध्नः पूर्णामौदुम्बरीमियं वै कार्ष्ण्यमय्यसावौत
एवोपं धत्ते॥३८॥

तूष्णीमुपं दधाति न हीमे यजुषासुमर्हति दर्विणां
कार्ष्ण्यमयीमुत्तरामौदुम्बरीन्तस्मादस्या असावुत्तराज्यस्य
पूर्णां कार्ष्ण्यमयीं वज्रो वा आज्यं वज्रः कार्ष्ण्यो
वज्रेणैव यज्ञस्य दर्विणतो रख्यांस्यपं हन्ति दध्नः
पूर्णामौदुम्बरीम्पशवो वै दध्यर्गुदुम्बरः पशुष्वेवोर्जं दधाति
पूर्णे उपं दधाति पूर्णे एवैनम्॥३९॥

अमुष्मिल्लौक उपं तिष्ठेते विराज्यग्निश्चेतव्यं इत्याहुः
सुग्वै विराड्रथ्सुचावुपदधाति विराज्येवाग्निं चिनुते
यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रख्यांसि

जिघां॑सन्ति यज्ञ॑मुखं॑ रु॒क्मो यद्रु॑क्मं व्या॑घ्रा॒रय॑ति
यज्ञ॑मुखादे॒व र॒ख्यां॑स्यप॑ ह॒न्ति प॒ञ्चभिर्व्या॑घ्रा॒रय॑ति
पाङ्क्तो॑ य॒ज्ञो यावा॑ने॒व य॒ज्ञस्तस्मा॑द्र॒ख्यां॑स्यप॑ ह॒न्त्यक्ष॑णा
व्या॑घ्रा॒रय॑ति तस्मा॑दक्ष॑णा प॒शवोऽङ्गो॑नि प्र ह॑रन्ति
प्रति॑ष्ठित्यै॥४०॥

वनस्पतयो दखिणतो धत्त एनन्तस्मादक्षणा पञ्च च॥७॥ [७]

स्व॒यमा॒तृण्णामु॑प॑ दधा॒तीयं॑ वै स्व॒यमा॒तृण्णेमा॑मे॒वोप॑
ध॒त्तेऽश्व॑मु॒प॑ घ्रापयति प्रा॒णमे॒वास्यां॑ दधा॒त्यथो॑ प्राजाप॒त्यो
वा अ॒श्वः प्र॒जाप॑तिनै॒वाग्निं॑ चि॒नुते प्रथ॑मेष्ट॑कोप॒धीय॑माना
प॒शूनां॑ च॒ यज॑मानस्य च प्रा॒णमपि॑ दधाति स्वयमा॒तृण्णा
भ॑वति प्रा॒णाना॑मु॒त्सृष्ट्या॑ अथो॑ सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्यानु॑ख्यात्या
अ॒ग्नाव॒ग्नश्चे॒तव्यं॑ इत्या॑हुरे॒ष वै॥४१॥

अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रो यद्वा॑ह्म॒णस्तस्मै॑ प्रथ॒मामिष्ट॑कां यजु॑ष्कृता॒म्प्र
य॑च्छेत्ता॒म्ब्राह्म॑णश्चो॒प॑ दध्याताम॒ग्नावे॒व तद॒ग्निं चि॑नुत ई॒श्वरो
वा ए॒ष आ॒र्तिमा॒र्तो॒र्योऽवि॑द्वा॒निष्ट॑कामुप॒दधा॑ति त्रीन्
वरा॑न्दद्या॒त्रयो॑ वै प्रा॒णाः प्रा॒णाना॑ं स्पृ॒त्यै द्वा॒वे॒व दे॒यो द्वौ
हि प्रा॒णावे॒क ए॒व दे॒य ए॒को हि प्रा॒णः प॒शुः॥४२॥

वा ए॒ष यद॒ग्निर्न॑ खलु॒ वै प॒शव॑ आय॒वसे॑ रमन्ते
 दूर्वेष्ट॒कामुप॑ दधाति पशूनां धृत्यै॒ द्वाभ्या॑म्प्रति॒ष्ठित्यै॑
 काण्डा॑त्काण्डात्प्र॒रोह॑न्तीत्या॒ह काण्डे॑नकाण्डेन॒ ह्येषा॑
 प्रति॒तिष्ठ॑त्ये॒वा नो॑ दूर्वे॒ प्र त॑नु स॒हस्रे॑ण श॒तेन॑ चेत्या॒ह
 साह॒स्रः प्र॒जाप॑तिः प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑ दे॒वल॒क्ष्मं वै त्र्या॑लिखिता
 तामु॒त्तर॑लक्ष्माणं दे॒वा उपा॑दध॒ताध॑रलक्ष्माण॒मसुरा॑ यम्॥ ४३॥

का॒मये॑त॒ वसी॑यान्थस्या॒दित्यु॑त्तरलक्ष्माणं॒ तस्योप॑
 दध्या॒द्वसी॑याने॒व भ॑वति॒ यं का॒मये॑त॒ पापी॑यान्थस्या॒दित्यध॑र-
 लक्ष्माणं॒ तस्योप॑ दध्या॒दसुर॑यो॒निमे॒वैन॑मनु॒ परा॑ भावयति॒
 पापी॑यान्भवति॒ त्र्यालि॑खिता भ॑वती॒मे वै लो॒का-
 स्त्र्यालि॑खितै॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑ भ्रातृ॒व्यम॑न्तरे॒त्यङ्गि॑रसः
 सुव॒र्गं लो॒कं य॒तः पु॒रोडा॑शः॒ कूर्मो॑ भू॒त्वानु॑ प्रा॒सर्प॑त्॥ ४४॥

यत्कूर्ममु॒प॒दधा॑ति॒ यथा॑ ख॒षेत्र॑विदञ्ज॒सा न॑यत्ये॒वमे॒वैनं॑
 कूर्मः सु॒वर्गं॑ लो॒कमञ्ज॑सा नयति॒ मेधो॑ वा ए॒ष प॑शूनां
 यत्कूर्मो॑ यत्कूर्ममु॒प॒दधा॑ति॒ स्वमे॒व मेध॑म्पश्यन्तः प॒शव॑
 उप॑ तिष्ठन्ते श्मशानं॒ वा ए॒तत्क्रि॑यते॒ यन्मृ॑तानां॒
 पशूना॑ं शी॒र्षाण्यु॑पधी॒यन्ते॒ यज्जी॑वन्तं॒ कूर्ममु॑प॒दधा॑ति॒

तेनाश्मंशानचिद्वास्तुव्यो वा एष यत्॥४५॥

कूर्मो मधु वाता ऋतायुत इति दध्ना मधुमिश्रेणाभ्यनक्ति
स्वदयत्येवैनङ्गाम्यं वा एतदन्नं यद्दध्यारण्यम्मधु यद्दध्ना
मधुमिश्रेणाभ्यनक्त्युभयस्यावरुद्धौ मही द्यौः पृथिवी च न
इत्याहाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति प्राश्चमुपं दधाति
सुवर्गस्य लोकस्य समष्टौ पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं दधाति
तस्मात्॥४६॥

पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपं तिष्ठन्ते यो वा
अपनाभिमग्निं चिनुते यजमानस्य नाभिमनु प्र विशति स
एनमीश्वरो हिंसितोरुलूखलमुपं दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः
सनाभिमैवाग्निं चिनुतेऽहिंसाया औदुम्बरम्भवत्यूर्वा
उदुम्बर ऊर्जमेवाव रुद्धे मध्यत उपं दधाति मध्यत
एवास्मा ऊर्जं दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत इयंद्भवति
प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितमव हन्त्यन्नमेवाकर्वैष्णव्यर्चोपं
दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वैष्णवा वनस्पतयो यज्ञ एव यज्ञम्प्रति
ष्ठापयति॥४७॥

एषां वा एतल्लोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुखा
यदुखामुपदधात्येभ्य एव लोकेभ्यो ज्योतिरव रुन्दे मध्यत
उप दधाति मध्यत एवास्मै ज्योतिर्दधाति तस्मान्मध्यतो
ज्योतिरुपास्महे सिकताभिः पूरयत्येतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य
रूपं रूपेणैव वैश्वानरमव रुन्दे यं कामयेत ख्वोधुकः
स्यादित्यूनां तस्योप ॥ ४८ ॥

दध्यात्ख्वोधुक एव भवति यं कामयेतानुपदस्यदन्नमद्यादिति
पूर्णां तस्योप दध्यादनुपदस्यदेवान्नमत्ति सहस्रं वै प्रति पुरुषः
पशूनां यच्छति सहस्रमन्ये पशवो मध्ये पुरुषशीर्षमुप
दधाति सवीर्यत्वायोखायामपि दधाति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयति
व्यृद्धं वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीर्षममृतं खलु वै
प्राणाः ॥ ४९ ॥

अमृतं हिरण्यम्प्राणेषु हिरण्यशल्कान्प्रत्यस्यति
प्रतिष्ठामेवैनद्रमयित्वा प्राणैः समर्धयति दध्ना मधुमिश्रेण
पूरयति मध्व्योऽसानीति शृतातङ्क्तेन मेध्यत्वाय
ग्राम्यं वा एतदन्नं यद्वध्यारण्यम्मधु यद्वध्ना मधुमिश्रेण
पूरयत्युभयस्यावरुद्धौ पशुशीर्षाण्युप दधाति पशवो
वै पशुशीर्षाणि पशून्वाव रुन्दे यं कामयेतापशुः

स्यादिति॥५०॥

विषूचीनानि तस्योप दध्याद्विषूच एवास्मात्पशून् दधात्यपशुरेव
 भवति यं कामयेत पशुमान्त्स्यादिति समीचीनानि तस्योप
 दध्यात्समीच एवास्मै पशून् दधाति पशुमानेव भवति
 पुरस्तात्प्रतीचीनमश्वस्योप दधाति पश्चात्प्राचीनमृषभस्यापशवो
 वा अन्ये गोअश्वेभ्यः पशवो गोअश्वानेवास्मै समीचो
 दधात्येतावन्तो वै पशवः॥५१॥

द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् वा एतदग्नौ प्र दधाति
 यत्पशुशीर्षाण्युप दधात्यमुमारण्यमनु ते दिशामीत्याह
 ग्राम्येभ्य एव पशुभ्य आरण्यान्पशूञ्छुचमनूत्सृजति
 तस्मात्समावत्पशूनाम्प्रजायमानानामारण्याः पशवः
 कनीयाः सः शुचा हृताः सर्पशीर्षमुप दधाति यैव सर्पे
 त्विषिस्तामेवाव रुद्धे॥५२॥

यत्समीचीनम्पशुशीर्षैरुप दध्याद्ग्राम्यान्पशून् ९ शुकाः
 स्युर्यद्विषूचीनमारण्यान् यजुरेव वदेदव तां त्विषि ९ रुद्धे
 या सर्पे न ग्राम्यान्पशून् हिनस्ति नारण्यानथो खलूपधेयमेव
 यदुप दधाति तेन तां त्विषिमव रुद्धे या सर्पे यद्यजुर्वदति
 तेन शान्तम्॥५३॥

ऊनान्तस्योपं प्राणाः स्यादिति वै पशवो रुन्धे चतुश्चत्वारिंशच्च॥९॥ [९]

पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्वि क्रियते
यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियते रेतोऽपस्या अपस्या उप
दधाति योनावेव रेतो दधाति पञ्चोपं दधाति पाङ्गीः
पशवः पशूनेवास्मै प्र जनयति पञ्च दख्खिणतो वज्रो वा
अपस्या वज्रेणैव यज्ञस्य दख्खिणतो रख्यास्यपं हन्ति पञ्च
पश्चात्॥५४॥

प्राचीरुपं दधाति पश्चाद्वै प्राचीनं रेतो धीयते
पश्चादेवास्मै प्राचीनं रेतो दधाति पञ्च पुरस्तात्प्रतीचीरुपं
दधाति पञ्च पश्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीनं रेतो धीयते
प्रतीचीः प्रजा जायन्ते पञ्चोत्तरतश्छन्दस्याः पशवो वै
छन्दस्याः पशूनेव प्रजातान्स्वमायतनमभि पर्यूहत इयं वा
अग्नेरतिदाहादबिभेत्सैताः॥५॥

अपस्या अपश्यत्ता उपाधत्त ततो वा इमां
नात्यदहृद्यदपस्या उपदधात्यस्या अनतिदाहायोवाचं
हेयमददिथ्स ब्रह्मणान्नं यस्यैता उपधीयान्तै य उ चैना
एवं वेददिति प्राणभृत उपं दधाति रेतस्येव प्राणान्दधाति

तस्माद्वदन्प्राणन्पश्यञ्छृण्वन्पशुर्जायतेऽयम्पुरः॥ ५६॥

भुव इति पुरस्तादुप दधाति प्राणमेवैताभिर्दाधारायं
दंखिणा विश्वकर्मैति दंखिणतो मन एवैताभिर्दाधारायम्पश्चाद्वि
इति पश्चाच्चख्युरेवैताभिर्दाधारेदमुत्तरात्सुवरित्युत्तरतः
श्रोत्रमेवैताभिर्दाधारेयमुपरि मतिरित्युपरिष्ठाद्वाचमेवैताभिर्दाधार
दशदशोप दधाति सर्वीर्यत्वायाक्ष्णया॥ ५७॥

उप दधाति तस्मादक्ष्णया पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति
प्रतिष्ठित्यै याः प्राचीस्ताभिर्वसिष्ठ आध्रोद्या दंखिणा
ताभिर्भरद्वाजो याः प्रतीचीस्ताभिर्विश्वामित्रो या
उदीचीस्ताभिर्जमदग्निर्या ऊर्ध्वास्ताभिर्विश्वकर्मा य
एवमेतासामृद्धिं वेदध्रोत्येव य आसामेवम्बन्धुतां वेद
बन्धुमान्भवति य आसामेवं क्लृप्तिं वेद कल्पते॥ ५८॥

अस्मै य आसामेवमायतनं वेदायतनवान्भवति य
आसामेवम्प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति प्राणभृत उपधाय
संयत उप दधाति प्राणानेवास्मिन्धित्वा संयद्धिः सं
यच्छति तत्संयतां संयत्त्वमथो प्राण एवापानं दधाति
तस्मात्प्राणापानौ सं चरतो विषूचीरुप दधाति तस्माद्विष्वश्चौ

प्राणापानौ यद्वा अग्नेरसं यतम्॥५९॥

असुवर्ग्यमस्य तत्सुवर्ग्योऽग्निर्यत्सं यत उपदधाति
समेवैनं यच्छति सुवर्ग्यमेवाकस्यविर्वयः कृतमयानामित्याह
वयोभिरेवायानव रुद्धेऽयैर्वयांसि सर्वतो वायुमतीर्भवन्ति
तस्मादयं सर्वतः पवते॥६०॥

पश्चादेताः पुरोऽक्ष्णया कल्पतेऽसं यतम्पञ्चत्रिंशच्च॥१०॥ [१०]

गायत्री त्रिष्टुब्जगत्यनुष्टुप्पङ्क्ता सह। बृहत्युष्णिहा
ककुत्सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा। द्विपदा या चतुष्पदा त्रिपदा
या च षट्पदा। सद्यन्दा या च विच्छन्दाः सूचीभिः शिम्यन्तु
त्वा। महानाम्नी रेवतयो विश्वा आशाः प्रसूवरीः। मेघ्या
विद्युतो वाचः सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा। रजता हरिणीः सीसा
युजो युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वाजिनस्त्वचि सूचीभिः
शिम्यन्तु त्वा। नारीः॥६१॥

ते पत्नयो लोम वि चिन्वन्तु मनीषया। देवानाम्पत्नीर्दिशः
सूचीभिः शिम्यन्तु त्वा। कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा
दान्त्यनुपूर्वं वियूय। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये बर्हिषो
नमोवृक्तिं न जग्मुः॥६२॥

नारो॑स्त्रि॒श॒च॑॥११॥ [११]

कस्त्वा॑ छ॒ति॒ कस्त्वा॑ वि शा॑स्ति॒ कस्ते॒ गात्रा॑णि शि॒म्यति॑।
क उ॑ ते शमि॒ता क॒विः। ऋ॒तव॑स्त ऋ॒तुधा॑ परुः शमि॒तारो॒ वि
शा॑सतु। स॒व॒त्स॒रस्य॑ धाय॑सा॒ शिमी॑भिः शि॒म्यन्तु॒ त्वा। दै॒व्या
अ॒ध्व॒र्यव॑स्त्वा॒ छान्तु॑ वि च॑ शासतु। गात्रा॑णि पर्व॒शस्ते॒ शिमीः॑
कृ॒ण्वन्तु॑ शि॒म्यन्तः॑। अ॒र्धमा॑साः परू॑षि ते॒ मासा॑श्छान्तु॒
शि॒म्यन्तः॑। अ॒होरा॒त्राणि॑ म॒रुतो॒ विलि॑ष्टं॥६३॥

सू॒द॒यन्तु॑ ते। पृ॒थि॒वी ते॒ऽन्तरि॑ख्येण वा॒युश्छि॑द्र॒म्भिष॑ज्यतु।
द्यौस्ते॒ नख्य॑त्रैः स॒ह रू॒पं कृ॑णोतु साधु॒या। शं ते॒ परे॑भ्यो
गात्रे॑भ्यः शम॒स्त्ववरे॑भ्यः। शम॒स्थभ्यो॑ म॒ज्जभ्यः॑ शमु॑ ते त॒नुवे॑
भुवत्॥६४॥

विलि॑ष्टत्रि॒श॒च॑॥१२॥ [१२]

उ॒त्स॒न्नय॑ज्ञ इन्द्रा॑ग्नी दे॒वा वा अ॑ख्यणयास्तोमीया॑ अ॒ग्नेर्भा॑गो॒ऽस्य॑ग्ने जा॒तात्र॑श्मि॒रिति॑
नाक्॑सद्वि॒च्छन्दा॑सि॒ सर्वा॑भ्यो वृष्टि॑सर्नी॒दे॒वासुराः॑ कर्नीया॑सः प्र॒जाप॑तेरखि॒ द्वाद॑श॥१२॥
उ॒त्स॒न्नय॑ज्ञो दे॒वा वै यस्य॑ मुख्य॑वतीर्नाक्॑सद्वि॒रे॒वैताभि॑र॒ष्टाच॑त्वारि॑शत्॥४४॥ उ॒त्स॒न्नय॑ज्ञः
सर्व॑त्वाय॥ [१३]

Credits: <http://stotrasamhita.github.io/about/>